

سَمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللّٰهُمَّ سَدِّدِ السُّنَّتِنَا بِالصَّوَابِ وَ الْحَكْمَةِ

خوشامد عرض می‌کنم به همگی برادران و خواهران، و تشکر می‌کنم از شرکت حضار محترم در این کار دستجمعی بسیار بااهمیت. همچنین تشکر و ژوهای دارم از سخنرانان و سخنگوها که آنهایی که مطالبی را عرضه کردند، چه آنهایی که اعتراضاتی را بیان کردند. از رؤس و مدیر برنامه، جناب آقای دکتر واعظزاده هم صمیمانه تشکر می‌کنم؛ هم به خاطر ادارهی خوب این جلسه، و هم به شتر به خاطر تمهید و سازماندهی اساسی که برای شکل و محتوای این جلسه، ایشان به کمک یک جمعی در طول چند ماه انجام دادند.

هدف از این جلسه و این نشستها، تبادل نظر عالمانه با جمعهای نخبگانی است دربارهی مسائل اساسی کشور. اگر گفته می‌شود اندیشه‌های راهبردی، بلکه در واقع سعی بر این است که به کمک اندیشه پرسش‌ها و منتها می‌توان تقسیم کرد، تنوع کرد؛ اندیشه در باب عدالت، اندیشه در باب زن و خانواده؛ بعد فهرست طولانی‌ای دارد که در حدود بیست و چند موضوع که هر کدام از آنها عنوان اندیشه و روش دارد؛ اندیشه‌ها به این لحاظ است و آلابنا بر این است که این جمع نخبگانی با روش فکری و معنوی و کمکی که به اسلام و نظام جمهوری اسلامی خواهند کرد، انشاءالله در هر زمینه‌های به یک نظر واحد و یک اندیشه واحد برسیم.

البته در این جلسات، عرض این نیست که ما از صفر تا صد یک موضوع را بررسی کنیم - که عملی هم نیست - غرض، باز شدن راه مواجهه با مسائلی است که برای یک کشور و برای آینده مطرح است. می‌خواهیم بخصوص از جهات نظری گشایش بشود، راهی باز شود، تا نخبگان کشور، مغزهای فعال کشور و مجربان در هر رشته‌ای بتوانند سهمی بر عهده بگیرند برای انتقاد یک فکر صحیح، که قاعده‌ی اجرا و عمل و برنامه‌ریزی خواهد شد؛ قصد این است. هم در عرصه‌ی نظری، ما نقاط ضعفی داریم، نقاط قوتی داریم؛ هم در عرصه‌ی کاربردی، نقاط ضعفی داریم، نقاط قوتی داریم؛ اینها در این جلسات شناخته می‌شود. با بحثی که صاحب‌نظران و مجربان هر رشته‌ای با تک‌تک اینها بر معلومات و دستاوردهای علمی خود می‌کنند، ما می‌توانیم نقاط قوت خودمان را تشخیص بدهیم و نقاط ضعف خودمان را هم تشخیص بدهیم و درصدد اصلاح بپردازیم. می‌خواهیم آن نقاط رخنه‌پیدا را نقاط سست را ترمیم کنیم، اصلاح کنیم و ضعفها را برطرف کنیم.

با بداندیم در حوزه‌ی نظرپردازی، کجا جلو می‌گیریم، کجا عقب می‌مانیم. یک جاهایی واقعاً ما جلو هستم، در یک مواردی هم واقعاً عقب می‌مانیم. در همه زمینه‌ی مسئله‌ی زن، این همه منابع و تعالیم اسلامی در دسترس ماست: آیات کریمه‌ی قرآنی که آتی که مستقیماً به این مسئله ارتباط پیدا می‌کند، و چه آتی که با کلیت خود، با عموم و اطلاق خود شامل این مورد می‌شود، در اختیار ماست؛ اینها را باید تصور کنیم؛ به شکل نظرهای و مجموعه‌های قابل تشعب، قابل استفاده و قابل استنتاج در برآوریم و در اختیار همه بگذاریم؛ هم در اختیار خودمان برای برنامه‌ریزی، هم در اختیار مخالفین، هم در اختیار استفسارکنندگان؛ که اشاره کردند و درست است. امروز در دنیا استفسارکنندگان و سؤال‌کنندگان از نظرات جمهوری اسلامی - که تجربه‌ی سی‌ساله‌ی ما را با خود دارد - زیاد شده‌اند. البته شما هم قاعدتاً اطلاع دارید، ما هم از کلانش اطلاع داریم؛ زیاد مراجعه می‌کنند، زیاد پرسند، در موضوعات مختلف زیاد می‌خواهند بدانند، که در جمهوری اسلامی چه چیزی وجود دارد. خوب، اینها را باید برای آنها فراهم کرد.

قبلاً دو تا نشست داشته‌ایم: یک نشست مربوط به الگوی اسلامی - آرائی به شرف بود، یک نشست هم مربوط به عدالت بود؛ که اگرچه دو موضوع جداگانه هستند، اما در طول هم می‌آیند. کارهای خوبی انجام گرفته. من ما هم برادران و خواهران این را بدانند؛ چون در کاری که از حالا به بعد می‌خواهیم نسبت به موضوع آمشب داشته باشیم، تأذیر می‌گذارد. بدانید کار با جدیت پیش می‌رود. آقای دکتر واعظزاده اشاره کردند. تفصیل کارهایی که شده، بیش از آن مقداری است که حتی ایشان به عنوان گزارش گفتند؛ چون بنای بر اختصار داشتند. کارهای جدی خوبی شده. بخصوص این مرکزی که برای الگوی اسلامی - آرائی به شرف تشکیل شد، با کمک محققین مشغول کارهای بسیار خوبی است. در واقع این جلسات هر کدام بذری را در یک سرزمین مستعد می‌پاشد. آری این سرزمین به عهده‌ی عواملی است که بعضی تا حالا تمهید شده‌اند، بعضی هم در فکر هستم که انشاءالله تمهید بشوند. البته فضای عمومی جامعه هم کمک می‌کند تا بیاید. ما خیلی عجله هم نداریم. البته ما هم کارها سرچشمه برود - معنی با تنبلی و عقبماندگی و اینها هیچ موافق نیستیم - اما شتابزدگی در کار نیست. ما نمی‌خواهیم شتابزده کار کنیم؛ می‌خواهیم کار، متین، عمیق، ماندگار، قابل عرضه و قابل دفاع از آب دربار انشاءالله این جلسات - هم این جلسه، هم دو جلسهی قبلی - این نقش را ایفا خواهد کرد؛ من یک اطمینانی به این معنا دارم.

مسئله‌ی زن و خانواده برای کشور، جزو مسائل درجه‌ی یک است. دوستان، خانمها و آقایانی که آمدند صحبت کردند،

۱ بن معنا را ثابت کردند. ه چ لزومی ندارد که ما بش از آنچه شما گفته د و خ لمی وسع و خوب ب ان کرد د، چ زی بگوئ م. خود ا بن بانان نشان داد که مسئله بس ار مهم است. اولاً نقش و سهم بانوان در نظام، ک نقش فوقالعاده و ممتاز است؛ همچنان که در اصل انقلاب، نقش بانوان ممتاز بود. حالا شا د جوانهای عز زی که در جلسه هستند و در دوران مبارزات نبودند ا در دوران انقلاب نبودند، نه دانند آنجا چه اتفاقی افتاد؛ جز از طریق گزارشهایی که همایش هم متأسفانه ناقص است. همهی گزارشهایی که از دوران مبارزه و دوران انقلاب ب رون آمده، گزارشهای ناقص و کجانبه و کوتاه است. ک کار بزرگی هم در ا بن زم نه دار م، که اگر چه جزو اند شهبای راهبردی ن ست، اما جزو کارهای راهبردی است و انشاءالله با د دنبال شود. آن کسانی که سابقه دارند، م دانند که زنان، هم در دوران مبارزه نقش داشتند، هم بخصوص در همان دوران انقلاب - یعنی آن ک سال و ن می که حرکت انقلابی عمومی شروع شد - نقش داشتند. زنان ک نقش مؤثر و بجا گز بن داشتند؛ که اگر نبودند زنان توی ا بن اجتماعات، بلاشک ا بن اجتماعات عظ م و ا بن تظاهرات عظ م، آن اثر را نه بخش د؛ علاوه بر ا نکه در بعضی جاها مثل مشهد ما، اصلاً شروع ا بن تظاهرات، از زنان شد. یعنی اول بن حرکت عمومی مردمی، ک حرکت زنانه بود. البته مورد تعرض پل س هم قرار گرفتند. بعد از آن بود که حرکتی مردانه راه افتاد. هم در مبارزات ا بنجور بود، هم در ا فای نقش در تشک ل نظام، هم در دوران سرعت پد د آمدهی بعد از تشک ل نظام؛ یعنی دوران جنگ، دوران محنت، دوران امتحان سخت «حتی اذا ضاقت عل هم الأرض بما رحبت» (۱) اوضاع و احوال در دوران جنگ سخت شد. حالا بعضیها جنگ را از تلو ز ون و راد و و ا نها م شنفتند، بعضیها با جسم و جان و تن خودشان توی م دان جنگ بودند. ا بن گزارشهای پر از حماسه و شور که از جنگ داده م شود، همایش هم درست است - من چون خ لمی از ا بن کتابهای مربوط به خاطرات رزمندگان را م خوانم، م دانم همهی ا نها درست است - آن شور و شوق و آن عشق به مجاهدت و شوق به شهادت و عدم ب م از مرگ و ا نها، همایش هم نی است که توی گزارشها هست و درست است؛ مکن نگاه کلان به جنگ، ک نگاه کاملاً محنتبار بود. خب، آن گردانی که جلو با شوق و ذوق دارد م جنگد، او که نه داند توی قرارگاه اصلی نسبت به مجموعهی جبهه چه حالتی وجود دارد، چه ضعفهایی هست، چه نگرانیها و دغدغههای جدی است و پشت سر قرارگاه اصلی، در سطح کلان، در کشور، چه کمبودهایی، چه دلهرههایی وجود دارد. دوران سختی بود. در ا بن دوران سخت، نقش زنان، ک نقش فوقالعاده بود؛ نقش مادران شهدا، نقش همسران شهدا، نقش زنان مباشر در م دان جنگ، در کارهای پشته بانی و بعضاً بندرت در کارهای عمل ا تی و نظامی - که من بخش کارهای پشته بانا ش را خودم از نزد ک در اهواز د دم - ک نقش فوقالعاده بود. زنها حتی در بخشهای نظامی هم فعال بودند؛ هم بن نوشتهی خانم حس نی - ۱۵ - ا بن نشان م دهد. ا نها ک مجموعهی کاری است که واقعاً با ه چ مع اری، با ه چ تراژوئی قابل اندازهگ ری ن ست. مادر، مادر شه د، مادر دو شه د، مادر سه شه د، مادر چهار شه د؛ شوخی ن ست؛ ا نها به زبان آسان م آ د. بچهی انسان سرما م خورد، دو تا سرفه م کند، چقدر نگران م شو م؟ ک بچهی انسان برود کشته بشود، دومی برود کشته بشود، سومی برود کشته بشود؛ شوخی است؟ و ا بن مادر با همان احساسات مادرانهی سالم و جوشان و پرفوران، آنچنان نقشی ا فاء کند که صد تا مادر د مگر تشوق بشوند بچههاشان را بفرستند م دان جنگ. اگر ا بن مادرها آن وقتی که جنازهی بچههاشان م آ مد ا حتی نه آ آمد، آه و ناله م کردند، گله م کردند، قه چاک م زدند، اعتراض به امام و اعتراض به جنگ م کردند، مطمئناً جنگ در همان سالهای اول و در همان مراحل اول زم نگ م شد. نقش مادران شهدا ا بن است.

همسران صبور شهدا، زندهای جوان، شوهران جوان خودشان را در آغاز زندگی ش ر بن خانوادگی مورد آرزو از دست بدهند. اولاً راضی بشوند ا بن شوهر جوان بلند شود برود جائی که ممکن است برنگردد؛ بعد هم شهادت او را تحمل کنند؛ بعد هم افتخار کنند، سرشان را بالا بگ رند. ا نها آن نقشهای بابد ل است. بعد آنچه که تا امروز ادامه دارد، همسری با جانبازان است. خانمهایی رفتند همسر جانبازان شدند. ک مرد ناقص م وب اح اناً بد اخلاق به خاطر وضع جسمی ا اختلالات ناشی از موجرفتنگی و غ ره را انسان به عنوان ک متعهد و ک مسؤل، داوطلبانه و بدون ه چ اجباری برود پد را ا ش را به عهده بگ رد، خ لمی فداکاری کرده است. ک وقت شما م گوئ د من م آ م روزی دو ساعت از شما پد رایی م کنم. خب، هر روزی که شما م رو د، او از شما تشکر م کند. ک وقت هست که نخ ر، شما خودتان را به عنوان همسر او توی خانهی او م گذار د؛ شد د بدهکار! یعنی طبعت کار ا بن است که با د شما ا بن کار را بکن د. ا نها ا بن فداکاری را کردند. اصلاً نه شود نقش زنان را محاسبه کرد.

و من اقرار کنم، اعتراف کنم؛ اول کسی که ا بن نقش را فهم د، امام بزرگوار ما بود - مثل خ لمی چ زهای د مگری که اول او فهم د، در حالی که ه چکدام از ماها نه فهم د م - همچنان که امام نقش مردم را فهم د. امام تأثر و حضور مردم را درک کرد، آن وقتی که ه چ کس درک نه کرد. بزرگانی با ک تعب رات زشتی به ما م گفتند که شما فکر م کن د با هم بن مردم م شود کار بزرگی انجام داد؟! آنچنان با تحق ر حرف م زدند، کأنه اصلاً انسان ن ست آن کسی که

به او اشاره می کنند! امام نه! امام قدر مردم را دانست، مردم را شناخت، تواناها را آنها را درک کرد، کشف کرد، فراخوان داد. امام چون صادق بود، چون سخن از آن دل پاک بزرگ نورانی به روم آمد، اثر گذاشت لذا همه آمدند تویی می دان. آن روزی که روز تشکر بود، از همهی قشرها آمدند تویی که تها دانشجو آمد، استاد آمد، طلبه آمد، عالم طراز بالا آمد، مردم کوچه و بازار آمدند؛ آمدند عضو که تها شدند. آن روزی که نوبت جنگ شد، همه به دستور امام رفتند داخل می دان جنگ شدند. آن روزی که امام در اواخر عمرش فرمود با برو می، بساز می، درست کن می - استغناء - آمدند وارد می دان سازندگی شدند. آن راهگشاها را تا امروز هم ادامه دارد. به نظر من الان هم هرچه ما داریم می و می، ضرب دست امام است. ایشان آنچنان این گوی را محکم پرتاب کرده، که حالا حالاها امثال بنده با می دنبالش بدو می. این مردم حرکت کردند. نسل به نسل هم دارد دست به دست می شود.

امام در زه نهی زن هم هم بن جور بود. امام نقش زنان را فهم می؛ و آلا بودند بزرگانی از علما که ما با اینها بگومگو داشته می، که اصلاً زنها در تظاهرات شرکت نکنند! آنها می گفتند زنها در تظاهرات شرکت نکنند. آن حصار محکمی که انسان به او تکه می داد، خاطر جمع می شد، تا بتواند در مقابل این بنجور نظراتی که از مراکز مهمی هم ارائه می شد، با سستد، حصار رأی امام و فکر امام و عزم امام بود. رحمت خدای متعال تا ابد این بر این مرد بزرگ باد.

به هر حال نقش زنان، یک نقش بلند می است. پس خود این نقش، اقتضاء می کند؛ چون آمده دارد. تازه از عمر انقلاب، سی و دو سال گذشته. سی دو سال برای یک انسان هم عمر جوانی است، چه برسد برای یک تاریخ. این نظام الهی با می صدها سال عمر کند. ما هنوز در اول جوانی لاش هست می. آمده آج دارد به این حضور زنانه در مجموعی حضور ملی. پس با سستی ما راجع به مسئله زن و حفظ این ظرفیت که در جامعه ما وجود دارد، تلاش کن می. این دل می اول است برای اینکه با می به مسئله زن بپرداز می. دل می دوم، مسئله خانواده است. گویندگان محترم امشب درباره خانواده بس از بحثهای خوبی کردند. حقاً بحثها خوب بود. من اگر بخوایم داوری کنیم، خواهیم گفت که متوسط بحثها از سطح خوب بالاتر بود؛ حرفهای درست، آمارهای خوب، استنباطهای خوب، استنتاجهای خوب، از زوا می مختلف. یک قضیه چندبعدی را، از هر بعدی، یک صاحب نظری، یک اندشمندی بررسی کرد. نورافکنها را انداخته می به می کوهی این موضوع حساس و مهم. انسان می تواند این زوا را ببیند. ما واقعاً استفاده کرد می.

بنابراین مسئله خانواده، مسئله بس از مهمی است؛ یا می اصلی در جامعه است، سلول اصلی در جامعه است. نه اینکه اگر این سلول سالم شد، سلامت به می گرها سرا می کند؛ اما اگر ناسالم شد، عدم سلامت به می گرها سرا می کند؛ بلکه به این معناست که اگر سالم شد، یعنی بدن سالم است. بدن که از سلولها چ زدی گری نیست. هر جهازی، مجموعی سلولهاست. اگر ما توانست می سلولها را سالم کن می، پس سلامت آن جهاز را داریم. مسئله اینقدر اهم می دارد.

جامعه اسلامی، بدون بهره مندی کشور از نهاد خانوادگی سالم، سرزنده و بانشاط، اصلاً امکان ندارد می شرفت کند. بالخصوص در زه نهیهای فرهنگی و البته در زه نهیهای فرهنگی، بدون خانوادههای خوب، امکان می شرفت نیست. پس خانواده لازم است. حالا نقض نشود که شما می گوید در غرب خانواده نیست، می شرفت هم هست. آنچه که امروز در و رانی بناد خانواده در غرب روز به روز بیشتر دارد نمودارهاش ظاهر می شود، اینها اثرش را خواهد بخش می؛ چه عجولهای نباد داشت. حوادث جهانی و حوادث تاریخی اینجور نیست که زودبازده و زوداثر باشد؛ اینها بتدریج اثر خواهد گذاشت؛ کما اینکه تا حالا هم اثر گذاشته. آن روزی که غرب به این می شرفتها دست می داد، در آنجا هنوز خانواده سر جای خودش بود؛ حتی مسئله جنسیت با همان رعایتهای اخلاقی جنسی - البته نه به شکل اسلامی، بلکه به شکل خاص خودش - وجود داشت. اگر کسی با معارف غربی آشنا باشد، هم در اروپا و هم بعداً در آمریکا این را می بیند و مشاهده می کند. این مسئله رعایتهای اخلاقی دو جنس نسبت به یکدیگر، مسئله حجاب، پرهیز از تهمت، اینها چه زهائی بود که آن روز وجود داشت. این باندوبارها و اباحگریها بتدریج در آنجا به وجود آمده. آن روز که زه نهیهای فراهم شد و به اینجا رسید. وضع امروز هم فردای بس از تلخ و سختی را برای آنها رقم می زند. این هم جهت دوم.

جهت سوم هم این است که در این سی و دو سال، مسئله زن از نظر جبهی دشمنان ما، در یکی از بلانش نهیهای جدول اعتراضها به ماست. از اول انقلاب روی مسئله زن تکه کردند، به ما اعتراض کردند، در ردیف ترور سم و در ردیف نقض حقوق بشر قلمداد کردند. هنوز می خبری هم نبود. معلوم هم نبود که جامعه اسلامی با جنس زن چه کار خواهد کرد. آنها شروع کردند که: اسلام علاوه زن است، اسلام چن است. البته این مسئله تا امروز هم ادامه دارد. خوب، ما در

۱. زن نه با سستی مواجهه کند، مقابله کند. افکار عمومی جهان را نه شود دستکم گرفت. همه که مغرض نیستند، همه که خبائت ندارند؛ خبائت مال یک عده‌ی خاص است، مال استگران و استسازان و برنامهریزان و انبساط‌مانندانه اجازه بدهد که عامه‌ی مردم دچار آن اغوای بزرگ قرار بگیرند؛ لذا باید وارد شویم.

البته این را هم بگوئیم؛ غرب‌رندانه از زیر بار طرح مسئله‌ی خانواده در می‌رود. نوبت همی بحثهایی که اینها میکنند، بحث زن هست، اما اصلاً بحث خانواده نیست. خانواده، نقطه‌ی ضعف غرب است. مسئله‌ی زن را مطرح می‌کنند، اما اصلاً اسم خانواده را نمی‌آورند؛ با اینکه زن از خانواده جدا نیست. بنابراین رسدن به این مسئله، لازم است.

خب، این جلسه هم که خیلی خوب بود. آنچه که ما در این جلسه فهمیدیم، علاوه بر استفاده‌هایی که از محتوای مطالب دوستان کردیم، مهم این بود که فهمیدیم در حوزه‌ی زن و خانواده، از لحاظ علمی - کارشناسی، کارهای برزخه نمانده‌اند؛ ماشاءالله داریم. اینقدر کار برزخه نمانده داریم که بعضی از هم‌نشینان شهادتهایی که دوستان کردند - که مرکز چینی تشکیلی شود، مرکز چنانی تشکیلی شود - همایش درست است؛ با واقعاً بشود. البته ما قبلاً با دوستانی که در دفتر هستند، آقای واعظ‌زاده و دیگران، درباره‌ی ادامه‌ی کار این نشست در مورد مسئله‌ی زن و خانواده صحبت کردیم؛ کارهایی در ذهن دارند. هم در زمینه‌ی مسائل نظری پیرامون کارهای مهمی انشاءالله انجام خواهد گرفت، هم در زمینه‌ی گفتمان‌سازی، و هم در زمینه‌ی نزدیکی کردن این گفتمان به اجرا؛ که البته اگر به صورت گفتمان در آمد، اجرای آن دیگر کار دشواری نیست. معنی همان اشکالاتی که به مجلس و شورای نگهبان و دولت و غیره دارند، همی آنها برطرف می‌شود. گفتمان یک جامعه مثل هواست، همه تنفس می‌کنند؛ چه بدانند، چه ندانند؛ چه بخواهند، چه نخواهند. با این گفتمان‌سازی انجام بگیرد؛ که البته نقش رسانه‌ها و بالخصوص نقش روحان و نقش بزرگان و اساتید دانشگاهی حتماً نقش بارز و مهمی است.

خب، ما با این در این زمینه، خلأهایی نظری را پر کنیم. نتیجه این خواهد شد که سرمایه‌گذاری پژوهشی در حد طاقت لازم است؛ این را ما تصدیق می‌کنیم. ما با مراجع همی به مقاله‌های دوستان - که چکیده‌ی مقاله‌ها و خود مقاله‌ها را قبلاً به من دادند، من هم یک مروری کرده‌ام - به این نتیجه رسیدیم که با سستی مجموعه‌ی نظام، سرمایه‌گذاری مهمی در حد طاقت و امکانات خود در زمینه‌ی پژوهش در این مسئله بکنند.

دوم: بررسی و نقد نظرهای رایج دنیا، بدون انفعال. این مسئله‌ی بدون انفعال، خیلی مسئله‌ی مهمی است. البته من امشب از اول این سخنران که مطالبی را بیان کردند، تا آخر، این روح را دیدم؛ دیدم نگاه، نگاه انتقادی است به وضعی که در غرب در مورد زن و بخصوص در مورد خانواده وجود دارد. البته انتقادهایی که شما به غرب کردید، بیشتر در زمینه‌ی خانواده بود؛ اما عده‌ی مهمی من این است که بیشتر در جرم همی غرب در مسئله‌ی زن و خانواده، در نگاهش به زن است؛ و این را با یک جمله و دو جمله نمی‌شود توصیف کرد. بزرگترین ضربه و اهانت به کرامت زن را هم این است؛ غربی دارد انجام می‌دهد. هم‌نشینان سستی‌های افراطی هم - که خب، لا‌هیهای متعددی دارند - من بحث لا‌شعر دارند به زن ضربه می‌زنند. حالا من بحث لا‌شعر که می‌گوئیم، نگاه خوشبختانه است - معنی اینها اینست که دست‌اندرکارند، ظاهراً نمی‌فهمند چه کار دارند می‌کنند - احتمال دارد استگزارانی، برنامهریزانی در پشت صحنه هستند که آنها می‌فهمند دارند چه کار می‌کنند؛ کما اینکه این احتمال در همان پروتکل‌های صحنه‌ی رسمی کاملاً پیش‌بینی شده. معنی ضایع کردن جنس زن و او را مظهری برای استفاده‌ی شهوانی مرد قرار دادن، در مواد آن پروتکلها هست. حالا ممکن است کسی در اعتبار و صحت سند آن پروتکل خدشه کند، لیکن وقتی آدم دستگاه صحنه‌ی رسمی و شبکته‌ی تبلیغاتی صحنه‌ی رسمی را ملاحظه می‌کند، می‌بیند عملاً هم این کار را می‌کنند؛ حالا اگر هم برایشان واجب نشده، به نحو مستحب دارند انجام می‌دهند؛ ملتزمند این کار را بکنند، و دارند می‌کنند. زن را ضایع می‌کنند. معنی آنچنان رسم و عرف و عادت لا‌تخلف شده که کسانی جرأت نمی‌کنند برخلاف آن رفتار کنند. در یک مجلس رسمی، یک مرد باید با لباس رسمی بیاید؛ پاپون بزند، قهاس بسته باشد، آستینش هم تا سر میچ باشد؛ نه اجازه دارد شلوارک بپوشد، نه اجازه دارد تشرت بپوشد؛ اما یک خانم در همان جلسهی رسمی، حتماً با سستی بخشهای مهمی از بدنش عریان باشد؛ اگر پوشیده‌ی کامل بیاید، محل اشکال است؛ اگر بدون جداپوشها بیاید، محل اشکال است؛ اگر آراشکرده بیاید، محل اشکال است؛ این شده عرف. افتخار هم می‌کنند. در غرب، بخصوص در آمریکا و در شمال اروپا - کشورهای اسکاندناوی - مراکز مهمی وجود دارد که اصلاً بنای کارش بر عرضی جنسی زن در مقابل مرد است؛ در روزنامه‌ها و مجلات هم تبلیغ می‌شود، هیچ کس هم اعتراض نمی‌کند؛ این شده عرف، این شده عادت. چه ضربیهایی برای زن از این بالاتر؟ الگو درست کردن برای زنان به این شکل - زنان خودشان را می‌گویند، و کشورهای که دنباله‌رو آنها می‌ند، نه زنان ما را - یکی از بزرگترین ضربه‌هایی است که دارند می‌زنند. بنابراین نباید در

مقابل آن فرهنگ غلط انفعال داشت. غرب در قضیه زن و خانواده، در یک گمراهی و ضلالت عمیق به سر می برد. فقط خانواده نیست بلکه در مورد شخصیت زن، هویت زن، غرب در یک گمراهی عجز بی است.

ما با آمدن در آن برسایها، از دارائیهای علمی خودمان - که کم هم نیست - استفاده کنیم. دهها نظر ه و الگوی مترقی در همه زمینه زن و خانواده می شود استخراج کرد. اینها نظر پدیدازی بشود، تئور زه بشود، با جوانبش، با اجزایش، تدوین بشود و ارائه بشود. اینها کارهای م انمدت و بلندمدتی است که حتماً با سستی انجام بگیرد. تعالی هم ناب و مترقی اسلام در قرآن و حدیث با ما مورد استفاده قرار بگیرد.

البته من یک چند تا ایدداشت اینجا نوشتهام، اما هم وقت کم است، هم خیلی از حرفها هم بن جازده شد؛ بنابراین از این نیست که حالا بنده هم آنها را تکرار کنم. از مجموع این چند زهائی که من نوشتم، آنچه که ما میماند اینجا عرض کنم، این است که فی الجمله نگاه اسلام به زن - به حیث جنس - یک نگاه فوقالعاده متعالی است. به نظر من خیلی از این مشکلات مربوط به بانوان، ناشی است از مشکلات حیثات جمعی خانواده، به حیثی که زن در آن محور است. ما خلأهای قانونی و عاداتی و سنتی عجیب و فراوانی داریم. گاهی اوقات خانمهایی با ما تماس میگیرند - از مجلس، از حوزه، از مراجعات گوناگون مردمی، از مراکز دیگر - و مشکلاتشان را میگویند؛ این مشکلات عمدتاً مربوط می شود به مشکلات داخل خانواده. اگر زن داخل خانواده امنیت روانی داشته باشد، امنیت اخلاقی داشته باشد، آسایش داشته باشد، سکن داشته باشد، حقاً شوهراً برای او لباس محسوب شود - همچنان که او لباس شوهراًست - و همچنان که قرآن خواسته، مودت و رحمت به اینها باشد، و اگر «و لهن مثل الّذی علیهن» (2) در خانواده رعایت شود - این چند زهائی که اصول کلی و اساسی است - آنگاه مشکلات به روتن خانواده برای زن قابل تحمل خواهد شد؛ اصلاً برای اینها فائق می آید. اگر زن در آسایشگاه خود، در سنگر اصلی خود، بتواند مشکلات خودش را کاهش بدهد، بلاشک در عرصه اجتماع هم خواهد توانست.

هم در مسئله خود زن، هم در مسئله خانواده، اسلام حرفهای جالب، برجسته و مهم دارد. اولاً نگاه اسلام به جنسیت، یک نگاه درجهی دو است؛ نگاه اول و درجهی یک، حیث انسانیت است؛ که در آن، جنسیت اصلاً نقشی ندارد. خطاب، انسان است. البته «ایها الذین آمنوا» است، «ایها الذین آمنوا» یعنی صغیراً، صغیراً، صغیراً مردانه است، نه صغیراً زنانه؛ اما این به هیچ وجه به معنای این نیست که در این خطاب، مرد بر زن ترجیح دارد؛ این ناشی از عوامل دیگر است؛ آن عوامل هم برای ما روشن است. حالاً نمیخواهیم وارد آن بشویم که چرا ما مثلاً در زبان فارسی جمعیت را میگوئیم مردم؛ از مردم میگوئیم، نه میگوئیم زنم؛ در انگلیسی «HUMAN»، چرا «MAN»؟ این نشانهی این نیست که غلبه فرهنگ مردانه این را به وجود آورده و در لغت یک چیز تصرفی کرده؛ نه، این یک عوامل دیگر دارد. بالاخره در داخل خانواده، مرد نمایی به روتنی است، زن نمایی داخلی است. بخواهیم یک خرده ذوقاً بگوئیم، مرد پوست بادام است، زن مغز بادام است. از این قبیل تعبیرات می شود کرد. مرد ظاهرتر است، ساختمان او انبجوری است؛ خدای متعال او را برای این کار ساخته و پرداخته، زن را برای یک کار دیگر؛ بنابراین بروز و ظهور و نمایش و نمود داشتن در مرد بیشتر است؛ به خاطر همه این خصوصیات، نه به خاطر ترجیح. اما در زمینه مسائل اصلی انسان - که مربوط به انسان است - زن و مرد هیچ فرقی ندارند. خوب، شما ببینید در تقرب الی الله، یک زنی مثل حضرت زهرا، مثل حضرت زینب، مثل حضرت مریم هستند؛ رتبههای فوق تصور امثال ماهاست. در آیهی شریفه سورهی احزاب، زن و مرد هیچ فرقی با هم ندارند؛ شاید اصلاً این هم به خاطر همه این است که خواستند آن تصورات جاهلی مربوط به زن را بگویند: «ان المسلمة بن و المسلمات و المؤمنة بن و المؤمنات و القانتة بن و القانتات و الصادقة بن و الصادقات و الصابرة بن و الصابرات و الخاشعة بن و الخاشعات و المتصدقة بن و المتصدقات و الصائمه بن و الصائمات و الحافظة بن و الذاکرة بن الله کثره او الذاکرات». از اسلام تا ذکر، یک فاصلهای است. یک سلسله مدارک متدرجی هم وجود دارد. آدم در این تعبیرات دقت کند، این را بداند کند. «اعد الله لهم مغفرة و اجرا عظیماً». (3) همه جا مرد، زن: مرد خاشع، زن خاشع؛ مرد متصدق، زن متصدق؛ با هم هیچ فرقی ندارند.

در سورهی مبارکهی آل عمران، بعد از آن «ربنا» ها میگویند: «فاستجاب لهم ربهم انی لا اضع عمل منکم من ذکر او انثی بعضکم من بعض» (4). مرد و زن هیچ تفاوتی ندارند. حتی یک جا برای کوبیدن همه بن اند شهبای جاهلی که عرض کردم، زن را از مرد بالا می کشد؛ که یک چیز بن حالتی را جز در مورد اشخاص، انسان در قرآن ذکر نمی کند؛ «ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأت نوح و امرأت لوط». (5) نمودار کفار، این دو تا زنند: «امرات نوح و امرأت لوط». نه نمودار برای زنها؛ نه، برای زن و مرد. «کانتا تحت عبد بن من عبادنا صالح بن فخانتاهما» (6) تا آخر. «و ضرب الله مثلاً

لذ بن ءامنوا امرأت فرعون؛ خدای متعال انجا هم برای مؤمن بن دو تا زن را اسم ه آورد. حالا شما ببینید از اول تاریخ تا آخر دنیا، چه تعداد مؤمن، اعم از بزرگان، صلحا، اولیاء، انبیا آمدند و رفتند. وقتی م خواهد برای اننها یک نمودار، یک مجسمه، یک نماد معرفی کند، دو تا زن را معرفی م کند: یکی «امرات فرعون» - اذ قالت رب این لی عندک بن تا فی الجنة و نجني من فرعون و عمله (7) تا آخر - دوم «و مریم ابنت عمران الی احصنت فرجها فنحننا فیه من روحنا و صدقت بکلمات ربها». (8) اصلاً چه ز عجب بی است. بنابراین جنسیت یک امر ثانوی است، یک امر عارضی است در کارکردهای زندگی معنا پیدا م کند، در سه اصلی بشره بیچ تأثیری ندارد و معنایی پیدا نم کند. حتی کارها شان با هم متفاوت است. «جهاد المرأه حسن التبعه»؛ (9) یعنی ثواب مجاهدت آن جوانی را که رفته توی میدان جنگ و جان خودش را کف دستش گرفته، به خاطر این کار، به این زن م دهد؛ چون این کار هم زحمتش کمتر از آن نیست. البته شوهرداری خیلی سخت است. با توقعاتشان، با انتظاراتشان، با بد اخلاقهاشان، با صدای کلفتشان، با قد بلند ترشان، خوب، زنی بتواند با این شرایط، محیط خانه را گرم و گرمی و دارای سکنه و آرامش - سکن - قرار بدهد، خیلی هنر بزرگی است این واقعاً جهاد است این شعبهای از همان جهاد اکبری است که فرموده اند؛ جهاد با نفس است. حالا در مورد خانواده، حرف خیلی زیاد است. مسئله همسری، مسئله مادری، اننها همهاش با مد تفکک شود. زن در خانواده یک نقش همسری دارد؛ این نقش همسری، فوقالعاده است و لو اصلاً مادر ای وجود نداشته باشد. فرض کنید زنی است اما بلند نیست به زانمان، ابه هر دل می امکان زانمان برایش وجود ندارد؛ اما همسر است. نقش همسری را نباید دستکم گرفت. ما اگر م خواهیم این مرد در داخل جامعه یک موجود مفیدی باشد، با این زن در داخل خانه همسر خوبی باشد؛ و آلا نم شود.

ما در دوران مبارزه و بعد از دوران مبارزه، دوران پ روزی انقلاب، آزمایش کردیم مردانی که همسران همراه داشتند، هم در مبارزه توانستند پا دار بمانند، هم بعد از انقلاب توانستند خط درست را ادامه بدهند. البته عکسش هم بود. من گاهی به این دخترها و پسرهایی که آمدند خطبهای عقدشان را م خواندم - آن وقتهایی که م خواندم؛ حالا که توفیق ندارم - م گفتم خیلی از خانمها هستند که شوهرهاشان را اهل بهشت م کنند؛ خیلی خانمها هم هستند که شوهرانشان را اهل جهنم م کنند؛ دست آنهاست. البته مردها هم ممان هم بن نقش را دارند. در باب خانواده، نقش مردها را هم با سستی نادیده نگرفت. بنابراین نقش همسری، یک نقش بسیار مهمی است. بعد هم نقش مادری است که خوب، انجا مفصل بانات کردیم و خیلی بحث زیاد است.

از جمله مسائل که مطرح م شود، مسئله اشتغال بانوان است. اشتغال بانوان از جمله چ زهائی است که ما با آن موافق م. بنده با انواع مشارکتهای اجتماعی موافقم؛ حالا چه از نوع اشتغال اقتصادی باشد، چه از نوع اشتغال سیاسی و اجتماعی و فعالتهای خوارخانه و از این قبیل باشد؛ اننها هم خوب است. زنها نصف جامعه اند و خیلی خوب است که اگر ما بتوانیم از این زمینه جامعه در زمینه نهی اینگونه مسائل استفاده کنیم؛ منتها دوسه تا اصل را با بد نداده نگرفت. یک اصل این است که این کار اساسی را - که کارخانه و خانواده و همسر و کدبانوی و مادری است - تحتالشعاع قرار ندهد. م شود هم. به نظرم م رسد مواردی داشته م که خانمهایی انطور عمل م کردند. البته یک قدری به آنها سخت م گذرد؛ هم درس خواندند، هم درس دادند، هم خانهداری کردند، بچه آوردند، بزرگ کردند، تربیت کردند. پس ما با آن اشتغال و مشارکتی کاملاً موافق هستیم که به این قضیه اصلی ضربه و صدمه نزنند؛ چون این جایگزین ندارد. شما اگر بچه خودتان را در خانه تربیت نکردید، اگر بچه نیاوردید، اگر تارهای فوقالعاده ظرف عواطف او را - که از نخهای ابرشیم ظرفیتر است - با سرانگشتان خودتان باز نکردید تا دچار عقدهی [عاطفی] نشود، هیچ کس دیگری نمیتواند این کار را بکند؛ نه پدرش، و نه به طریق اولی دیگران فقط کار مادر است. این کارها، کار مادر است اما آن شغلی که شما بیرون دارید، اگر شما نکردید، ده نفر دیگر آنجا استاد هاند و آن کار را انجام خواهند داد. بنابراین اولویت با این کاری است که بدلیل ندارد؛ تعین با این است.

آن وقت هم بنجا وظیفهای بر دوش دولت است. با بد به آن خانمهایی که حالا به هر دلیلی، به هر جهتی، با هر ضرورتی، کار تماموقت انهموقت را قبول کرده اند، کمک بشود تا بتوانند به مسئله مادری برسند، به مسئله خانهداری برسند. با مرخصیها، با زمان بازنشستگی، با مدت کار روزانه، به نحوی با سستی دولت کمک کند تا این خانمی که حالا به هر دلیلی آمده انجا شاغل شده، بتواند به آن قضیه هم برسد.

دوم بن مسئله، مسئله محرم و نامحرم است. مسئله محرم و نامحرم در اسلام جدی است. البته بخش عمدهای از این قضیه محرم و نامحرم باز بر مگردد به خانواده. یعنی چشم پاک و دل بیوسوسه و ریب برای هر یک از زوج بن

موجب می شود که محط خانواده از طرف او تقویت و گرم شود؛ مثل کانون گرمابخشی، محط را گرم می کند. اگر آن طرف مقابل هم همین چشم پاک و دل خالی از وسوسه را داشت، طبعاً بن دوجانبه خواهد شد و محط می شود محط کانون خانوادگی گرم و با محبت. اگر چنانچه نه، چشم خائن، دست خائن، زبان دو وجه، دل بلامحبت و بلااعتقاد به همسری وجود داشت، ولو ظاهر ساز لهایی هم باشد، محط خانواده سرد می شود.

در مقالات دوستان خواندم که هم بن برون رفتنها و هم بن اشتغالات و اینها موجب می شود که گاهی سوءظنهای بجا به وجود می آید. لیکن فرقی نمی کند؛ بالاخره اگر سوءظن پیدا شد، چه سوءظن، مستند درستی داشته باشد، چه نداشته باشد، اثر خودش را می بخشد؛ مثل گلولههایی است که از این لوله برون می آید؛ اگر توی سینه کسی خورد، می کشد؛ چه این شخص عامد باشد، چه اشتبهاً دستش رفته باشد روی ماشه. گلوله فرقی نمی گذارد. گلوله نخواهد گفت چون کسی که من را شلک کرد، عامد نبود، پس من سینه ای بن طرف مقابل را ندرم نه، گلوله می درد. این سوءظن کار خودش را می کند؛ چه منشأ درستی داشته باشد، چه ناشی از وسواس و مثلاً تصورات و توهمات بجا باشد.

یک نکته هم مسئله ازدواج است. ازدواج یک تقدسی دارد از نظر ادانی که حالا من می شناسم. من در این خصوص، تفحص زیادی نکردم. بد هم نیست که بعضی از دوستان آمادگی به کار در این زمینه نه تفحص کنند. غالباً مراسم ازدواج، یک مراسم مذهبی است؛ مسجدها آن را توی کلاس انجام می دهند، هودها آن را در کنائشان انجام می دهند؛ مسلمانها هم اگر چه در مسجد انجام نمی دهند، اما اگر بتوانند، در مشاهد مشرفه، والا در امام متبرک دینی و عمدتاً به وسایلی رجالی دین، این را انجام می دهند. رجالی دینی هم وقتی برای ازدواج نشست، مبالغی دین باین می کند. بنابراین صبغه کاملاً صبغی دینی است. ازدواج یک جنبه قدسی دارد؛ این جنبه قدسی را نباید از آن گرفت. گرفتن جنبه قدسی به هم بن کارهای زشتی است که متأسفانه در جامعه ما رائج شده. این مهریهایی سنگ بن به خیال آنکه می تواند پشتوانی حفظ خانواده و حفظ زوجیت باشد، تعین می شود؛ در حالی که اینجور نیست. حداکثر این است که شوهر از دادن امتناع می کند، می بردنش زندان یک سال، دو سال زندان می ماند. در این اقدام، به زن چیزی نمی رسد؛ او بهرهای نمی برد، جز اینکه کانون خانوادهاش هم متلاشی می شود. اینکه در اسلام از حضرت امام حسن بن علی (علیه السلام) نقل شده که فرمود ما دخترانمان و خواهرانمان و همسرانمان را جز با مهرالسنه عقد نکردیم، به خاطر این است و آلا می توانستند. اگر امام حسن بن می خواست مثلاً با هزار دینار هم عقد بکند، می توانست لازم نبود مثلاً با پانصد درهم - دوازده و نیم اوقه - می داد به این کار بشود. آنها می توانستند، اما کمش کردند. این کم کردن، با یک محاسبه است این خیالی خوب است.

اینهم بن تشریفات زائد ازدواج - خرجهای زیاد، مجالس متعدد - که واقعاً انسان دلش می گدرد وقتی می شنود. اینها از آن مواردی است که گفتمانسازی می خواهد. خانمهای مؤثر، آقایان مؤثر، اساتید دانشگاه، روحانان، بخصوص صدا و سیمای رسانهها با این در این زمینه آنها کار کنند؛ این را از این حالت برون بیاورند.

یک کلمه هم درباره نقش مردان عرض کنم. در خانواده هی گفته می شود نقش زن. دیش هم واضح است چون زن در خانواده عنصر محوری است. اما اینجور نیست که مرد در خانواده وظیفه و مسئولیت و نقشی نداشته باشد. مردهای بلخالی، مردهای بلاعاطفه، مردهای عاقل، مردهای قدرشناس زحمات زن خانه، اینها به محط خانه لطمه می زنند. مرد با قدر دان باشد. جامعه با قدر دان باشد. حتماً با سستی بر روی کار زنهای خاندان ارزشگذاری و ژه بشود. بعضی می توانستند بروند کار بگیرند، بعضی می توانستند تحصیلات عالی بکنند، بعضی تحصیلات عالی هم داشتند - من دینم زبانی را از این قبل - گفتند ما می خواهیم این بچه را بزرگ کنیم، خوب تربیت کنیم، نرفته می کار بگیریم. زن نرفته کار بگیرد، آن کار هم زه بن نماند؛ آن ده نفر دیگر رفتند آن کار را گرفتند. با این در اینجور زنی قدر دانی شود. در بانای که حضرات فرمودند، این بود که مثلاً به مهیایی برای اینها در نظر گرفته شود. بله، تا بن اقتصادشان، به مهیشان، به هی چیزی زهائی که لازم است، با این در نظر گرفته شود.

فرزندان هم نقش دارند. یکی از مهمترین بخشهای خانواده، فرزندانند؛ نقش آنها هم احترام به والدین است. که در این حال اینهم داستان مفصلی است.

به هر حال از شما تشکر می کنم. من از این جلسه راضی هستم. الحمدلله جلسهی خوبی بود. انشاءالله خداوند هم از همهی ما راضی باشد و زحماتی که کشیدید، منظور نظر حضرت بقه الله (ارواحنا فداه) باشد و کار هم انشاءالله دنبال شود و دنبال می شود. یک طرح خوبی هم در زمینه سستی کار بنالمللی در خصوص زن مطرح شد، که حالا مجال نشد درباره این صحبت کنیم. من آن طرح را دیدم و آن را تأیید می کنم. از نظرات خانمی هم که درباره مسائل

بنالمللی صحبت کردند، ه شود استفاده کرد. خوب است ک کار بنالمللی در زم نهی زنان انجام بگ رد.

خداوند متعال به همهی شماها خ ر بدهد. پروردگارا! رحمت و فضل و هدایت خودت را برا بن جمع نازل کن.
پروردگارا! آنچه گفته بش و شن بش و انجام داد بش و خواه بش داد، برای خودت و در راه خودت و خالصاً و مخلصاً قرار
بده. پروردگارا! آن را از ما قبول بفرما. پروردگارا! توفیقات خودت را برا بن جمع و بر همهی ملت ا ران و بخصوص بر
مسئولانی که در ا بن زم نه مسئول تهایی ز ادی دارند، نازل بفرما.
والسلام علیکم ورحمةالله وبرکاته

- (1) توبه: 118
- (2) بقره: 228
- (3) احزاب: 35
- (4) آل عمران: 195
- (5) تحر م: 10
- (6) تحر م: 10
- (7) تحر م: 11
- (8) تحر م: 12
- (9) کافی، ج 5، ص 9